

КИРО ГЛИГОРОВ МЕЃУ “СЕПРАТИЗМОТ“ И „АНТИКОМУНИЗМОТ“

Есента 1943 година, Кузман Јосифовски Питу на група интелектуалци во Македонија им ја соопштува идејата за формирање на Акционен национален комитет на Македонија – АНОК. Во комитетот, покрај Киро Глигоров, влегле и Кирил Петрушев, Благој Хаџи Панзов, Лазар Соколов и др. АНОК во суштина требало да дејствува како зародиш на новата власта која ќе се формира по ослободувањето. АНОК работел редовно и постојано одржувал состаноци на кои се разгледувале теми и се воделе дебати од националната историја. Се зборувало за Народноослободителната војна, но најмногу се зборувало за формирањето на идната народната власт во Македонија. Состаноците најчесто ги воделе Киро Глигоров, Лазар Соколов или Благој Хаџипанзов. Токму во тие денови бил објавен и Манифестот на ГШ на НОВ и ПО на Македонија. Тој бил визија и програма за идното федерирање на Вардарскиот дел на Македонија во рамките на идна Југославија.

Токму во однос на Манифестот на ГШ на НОВ и ПО на Македонија, Киро Глигоров како член на АНОК имал сериозни забелешки во однос на некои ставови. Основното прашање кое го вознемирувал овој млад македонски интелектуалец било „Зошто сега, кога е војна, кога Словенците и Хрватите го поставија прашањето за териториите под Италијанците и Германците, зошто ние не го поставуваме прашањето за деловите на Македонија“, сметајќи на Пиринскиот и Егејскиот дел. Потребно е да се искористи меѓународната ситуација и да не се пропушти шансата за обединување на трите дела истакнал Глигоров. Текстот на овој приговорот на Манифестот во кој главно се протестира против рамката во која се гледала иднината на Македонија, со напомена дека оваа политичка платформа ги изолира останатите два дела од Македонија, бил во авторство на Киро Глигоров и Благој Хаџипанзов и истиот-Приговорот бил предаден на Кузман кој подоцна го доставил до највисокото партиско раководство. И покрај тоа што со повеќето точки од приговорот Кузман Јосифовски се согласувал бил свесен дека приговорот нема да биде добро примен од партиското раководство. И како што претпоставувал реакцијата на истиот бил негативен, а приговарачите меѓу кои како автор се истакнувал Киро Глигоров биле обвинети дека е напишан под влијание на Б’лгарјанов

(кого Г. никогаш не го видел). Потоа пристигнале забелешки од страна на Светозар Вукмановиќ Темпо и Боби Радосављевиќ дека во АНОК работат луѓе кои не се членови на КПМ. Наскоро по ова АНОК бил распуштен.

Почитувани, ова беше краток историски фрагмент од животот и револуционерните денови на државникот и прв претседател на независна Р.Македонија Киро Глигоров, момент кој го одбележува неговиот национален патриотизам.

Почитувани, ова е само дел од активноста на Глигоров во бурните времиња кога македонскиот народ се бореше за свое национално и државно етаблирање. Меѓутоа, овде ќе споменеме и една негова помалку позната активност. Имено, првпат отворено за појавата на сепаратизмот и антипартизмот се зборувало на седницата на Извршниот комитет на ЦК на СКЈ на Бриони од 16 до 18 март 1970 година, кога Јосип Броз Тито остро се осврнал на „спорните прашања на односите меѓу федерацијата и републиките“ и за пројавената тенденција на дезинтеграција на СКЈ. Во своето излагање тој ја нагласил пројавената тенденција на републиките да станат „самостојни држави..тие сакаат политички да се отцепат од федерацијата. Името Југославија повеќе им служи како парола која постепено темнее“.

Една и пол година подоцна, на 27 декември 1971 година, на состанокот на раководството на СРМ почнала расправа „за идејно-политичката активност на македонските комунисти во спроведувањето на заклучоците од состанокот во Караѓорѓево“. Лазар Колишевски во своето излагање истакнал дека „во последно време не ретко се зборува за појавите на македонскиот национализам и сепаратизам. Македонскиот сепаратизам не само што е длабоко антимакедонски, туку секогаш е и антијугословенски. На антијугословенска основа тој се појави непосредно по објавувањето на одлуките на Второто заседание на АВНОЈ, во декември 1943 година. Тогаш се појавуваше барање македонското прашање да не се третира во рамките на Југославија, туку во некои пошироки рамки на една балканска или некаква друга федерација“. Осврнувајќи се на ова прашање, ќе потенцира дека македонскиот сепаратизам „настанал на антијугословенски основи со кој македонските комунисти се среќаваа и порано во годините непосредно по војната. Судирот, меѓутоа настанал непосредно по ослободувањето..“.

Познато е дека на Второто заседание на АВНОЈ на 29 ноември 1943 година беше донесено решение за изградување на Југославија на федеративен принцип со право на секој народ на самоопределување, вклучувајќи го и правото на отцепување или соединување со други народи. Македонците немаа свои претставници што значи не можеа да ги изнесат директно своите барања во однос на македонскиот народ и идејата за обединување на трите дела на Македонија. Одлуките беа прифатени од македонското политичко и воено раководство бидејќи со нив се давало реална основа за реализирање на македонските стремежи имајќи го предвид правото на секој народ на самоопределување, вклучувајќи го и правото на отцепување и соединување со други народи.

Македонија како држава почна да функционира по нејзиното прогласување како федерална единица во југословенската федерација со решенијата на Првото заседание на АСНОМ. Донесените решенија претставуваа уставотворна основа за нејзиното понатамошно организирање на системот на нејзината државна власт. Неоспорен е фактот дека во тој период на организирањето и функционирањето на органите на македонската држава се забележува релативна самостојност и сувереност бидејќи нејзиниот државно-правен ентитет се базираше врз асноските решенија и другите документи што произлегувале од нив.

Со одлуките на АСНОМ де јуре се заокружи еден процес во конституирањето на македонската држава и во изградувањето на власта во текот на НОВ. Но остана не регулиран односот на новата федерална единица Македонија во рамките на федерацијата. Во организирањето и функционирањето на македонската држава непосредно по Првото заседание на АСНОМ постоеше релативна самостојност и сувереност. Во ситуација кога сеуште не беа регулирани односите меѓу федерацијата и републиките, сосема природно е што во Македонија се појавија стремежи за поголема политичка и економска самостојност во решавањето. Тоа беше сосема нормално и природно. Македонија прв пат функционираше како држава и како таква настојуваше да ги задржи сите компетенции. Носители на таа политика беа пред сè интелектуалните кадри кои не беа толку подложни на партиската дисциплина. Тоа беа лица кои уште во годините на војната се бореа за обединување на Македонија и нејзино формирање во балканска или некоја друга федерација. Тоа беа Методина Андонов Ченто, Павел Шатев, Димитар Влахов, Шаќир

војвода, Емануел Чучков, потоа се приклучиле Киро Глигоров, Петар Пирузе, Лазар Соколов, Венко Марковски и др. Тие ја гледале иднината на Македонија во федерација со народите на Југославија или пошироко во балканска федерација, но на база на сувереност на секоја од државите. Македонија како суверена држава почна така да се однесува по Првото заседание на АСНОМ.

Самостојниот од на македонската држава не остана незабележан од страна на партиското раководство на КПЈ. Државното партиско раководство на Југославија на седницата на Политбирото на ЦК на КПЈ од 21 март 1945 година беше запознаено со „изградбата на социјализмот“ во Македонија преку реферирањето на Михо Маринко. На седницата присуствувале Јосип Броз Тито, Едвард Кардељ, Александар Ранковиќ, Милован Ѓилас, Светозар Вукмановиќ-Темпо. Сретен Жујовиќ-Црни, Моша Пијаде, Андрија Хебранг, Владимир Бакариќ, Крсто Попивода и Алеш Беблер. Присутните биле известени дека стариот Влахов не работи, на седницата на ЦК молчи. За низа работи покажал дека има своја линија. На собирот во Бугарија зборувал дека македонската емиграција треба да се врати во Македонија. Многу е добро расположението за Југославија“.

Во дискусијата која се развила по извештајот Ѓилас предложил Д. Влахов да се повлече од ЦК, а за Ченто сметал дека треба партиски да се казни и дури да се исклучи. Кардељ истакнал дека „народот е со нас, но некомпромитираната буржоазија се обидува да се каче на чело во што ја има поддршката на Бугарите...Влахов е поопасен од Ченто, кој е туѓ елемент и на крајот ќе испадне од Партијата, но сеуште е рано“. Темпо пак од своја страна сметал дека Ченто не претставува опасен елемент и би можел да се превоспита. Нагласил дека Ченто има секташки однос спрема луѓето на ЦК на Македонија. Александар Ранковиќ сметал дека најсигурен во Македонија е Лазар Колишевски и дека овде „постојано“ треба да имаат сигурен „другар“. Состанокот го заклучил Тито истакнувајќи дека во Македонија се уште не е изживеан михаиловизмот. „Тој живее во буржоазојата, па и во селанството. Партијата ги популаризирала. Нив треба прво на конкретни дела да се раскринкаат. Македонија треба да се задржува со сопствени сили. Треба да се риба Ченто во Партијата. Влахов треба да се повика овде. Прашањето на тие луѓе треба внимателно да се реши...Македонија се уште ништо не дала за оваа војна и ние

ќе мора да пријдеме повеќе да дава за војната и обновата на земјата...“. Несомнено, заклучоците од овој состанок биле пренесени во Македонија за да се преземат мерки против „ликвидаторите“. Во текот на летните месеци на 1945 година, на седница на Пленумот на ЦК КПМ во присуство на Лазар Колишевски, Цветко Узуновски, инструкторите Лилјана Чаловска, Вера Ацева, Владо Стругар, Благоја Талески, Крсте Црвенковски и членовите од кадровското одделение, како точка 5 било поставено прашањето за „скршнувањето во нашата партија и франкционерството“. По оваа точка во своето излагање Цветко Узуновски-Абас – одговорен за ОЗНА, се осврнал на „појавата на групашење“ и дека во тие групи „биле заведени и позитивни елементи“. Во својата анализа на работата на групите тој ќе констатира дека во нив „постои група која со својата линија оди против партиската линија. Таа група денес е раширена, а води потекло од појавувањето на манифестот на Главниот штаб. Таа група тврдеше дека во Југославија не може да се ослободи и соедини цела Македонија, ами дека е возможно само ако се бориме за македонска посебна држава односно за балканска федерација“. Спорд него, „тоа беше обид за одведување на нашиот народ по странпутица и оневозможување стабилизација на македонскиот народ“ како “и обид на оневозможување за остварување на Демократска федеративна Југославија“. Според него, во таа група биле „Мане Чучков, Киро Глигоров, Лазо Соколов, некои кога ја увидоа својата грешка отпаднаа“. Но наместо да престане со својата активност, групата проширила. По заминувањето на кумановскиот терен групата почнала да води борба против партијата. Тие потоа почнаа да опфаќаат нови нездрави и незадоволни елементи. Денес во таа група се: Ченто, Венко Марковски, Апостолски, Киро Глигоров, Лазо Соколов, Петре Пирузе, Благој Хаџи Панзов помагани од Влахов стариот кој е во групата и отстрана од младиот Влахов. Тие по сите прашања си имаат своја линија спротивна на партиската линија“. Во однос на сепаратизмот и шовинизмот, и покрај убедувањето дека за нивна појава не постои основа, Цветко Узуновски сметал дека основата треба да се бара во настојувањето на македонската буржоазија, која била потисната, да се развива капиталистички. Меѓутоа, бидејќи тоа не било можно воДФЈ, таа се подготвувала да се отцепи од неа. Според него, „опасноста од сепартизмот и шовинизмот ги опфаќа и нашите маси, се појавува и во партиската организација“. Во заклучокот, Цветко Узуновски ќе истакне дека линијата на ЦК на КПМ била правилна, но дека напоредно со неа постоела линија на контрареволуција, т. е. „линија антипартиска“ –

линија која ја застапувала горенаведената група која, според Узуновски, била поврзана со странство. Во однос на мерките кои требало да се преземат, тој предложил да се заземе фронтален став спрема групата и организациите да не бидат запознаени со имињата на нејзините членови. Сметал дека не е потребно да се преземаат мерки за нивно раскринкување, туку ќе се преземаат поединечни мерки спрема нив. На крајот од дискусијата Лазар Колишевски побарал да се „прибере материјал за сите од групата“.

Се поставува прашањето кои беа основните мотиви на осуда од страна на „младите комунистички кадри“ спрема т. н. „стари ликвидатори“ меѓу кои беше и Киро Глигоров.

1. Постоело несогласување меѓу Президиумот на АСНОМ и ЦК на КПМ во однос на кадровската политика. Имено, Президиумот се спротивставувал на решенијата за префрлање во Македонија на лица кои живеат во Србија, а во Македонија не биле доволно познати, и истите тие се предлагале за раководители во власта и на други одговорни функции,
2. Прашањето околу доаѓањето на инструктори од други националности во разни органи и политички структури, пред се во органите на УДБ-а и во ЈНА, како и во партиските комитети, при што се запоставувале или елеминирале македонските кадри.
3. Постоеле различни гледања меѓу Президиумот на АСНОМ и ЦК на КОМ во однос на извршувањето на смртните пресуди на затворениците без донесување на судски пресуди. Анатемисаните биле за придржување кон прописите на една правна држава, се залагале да не може да се извршува смртна казна без да има правосилна пресуда, повикувајќи се на правилото „што ќе рече светот за нас“.
4. Незадоволство предизвикал и фактот што по ослободувањето на Македонија, извршено од страна на македонската војска и сопствениот воен кадар, во Македонија започма процесот на сменување на одделни воени кадри или нивно поставување на пониски воени функции, а македонската војска почнала да се заменува со српски воени единици. Тоа, од своја страна, предизвикало револт кај од населението како и кај дел од Президиумот, а особено по отворените судири меѓу македонската милиција и воените офицери од српска националност, како и судирите со обичните граѓани (Битола, Прилеп и др.).

5. Во однос на компетенциите на републиките групата сметала дека таа треба да биде поголема при решавањето на економските прашања, а не тоа да биде централизирано право на федерацијата. Се барало децентрализација во стопанскиот живот, поголема стопанска активност на републиките и на стопанските организации, а особено за определени дејности да се дозволи поголема приватна иницијатива од страна на индивидуални граѓани.

Од изнесеното може да се заклучи дека непосредно по ослободувањето на Македонија доаѓа до заострување на односите меѓу раководството на македонската држава и силите што сакале да го подредат под влијание на централата во Белград и да биде послушно тело кое ќе ја следи линијата што во одредени периоди била во интерес на немакедонски цели и дури штетна за македонската индивидуалност. Носителите на идејата за самостојна, независна и суверена македонска држава, етикетирани како „сепаратисти и антипартиски елементи“, меѓу кои е и Киро Глигоров, завршија како што завршија, кои на мермерот, кои во Белград под контрола на партискиот врв, кои во изолација, но сепак тој нивни сепаратизам, имајќи го предвид сето она што се случи по 1989 година бил сосема оправда.